



REPUBLIKA SLOVENIJA  
MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE,  
ZNANOST IN ŠPORT



PEDAGOŠKI INŠTITUT



EVROPSKA UNIJA  
EVROPSKI SKLAD  
SOCIALNI SKLAD  
NALOŽBA V VAŠO PRIHODNOST

## »Krepitev socialnih in državljskih kompetenc strokovnih delavcev«



# Le z drugimi smo

dr. Alenka Gril  
Pedagoški inštitut

*Seminar: Izzivi sodobne družbe v šoli in vrtcu*

# Socialno vključevanje in zdrav življenjski slog

Naložbo sofinancirata Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije in  
Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada

# Vsebine

- Zdrav življenjski slog
- Socialni pogoji zdravja: revščina - socialna izključenost
- Socialna izključenost v šoli
- Spodbujanje socialne vključenosti – vloga šole/vrtca
  - Opolnomočenje otrok
  - Krepitev socialnih mrež

# Zdrav življenjski slog

## KAJ JE TO?

WHO:

ZDRAVJE = stanje popolnega fizičnega,  
mentalnega,  
socialnega BLAGOSTANJA

# Zdravje = človekova pravica

- Zapisana v mednarodnih sporazumih: Deklaracija o človekovih pravicah (člen 25), Konvencija o socialno-ekonomskih pravicah (člen 12), Konvencija o otrokovih pravicah (člena 6,24), Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije do žensk (členi 10, 11, 12, 14)...
- Pravica vsakega, da brez diskriminacije uživa različne **storitve, objekte in dobrine** ter ustrezne **pogoje življenja**, ki so **nujni za ohranjanje** čim boljšega zdravja.
  - zdravstveno-varstvene storitve in
  - pogoji zdravja:
    - Dostop do varne pitne **vode**
    - Ustrezna **higiena** in **bivališče**
    - Ustrezna **hrana**
    - Zdrave **delovne** in **okoljske razmere**
    - Dostop do **izobraževanja** in **informacij** o zdravju
  - **RAZPOLOŽLJIVOST, DOSTOPNOST, SPREJEMLJIVOST, KAKOVOST**



ALI RES VSEM?

# Socialna izključenost

- Proces **oviranja** ali **onemogočanja dostopa do pravic, možnosti in virov**, ki so običajno dostopni članom različnih skupin v družbi in **so osnova socialne integracije** v določeno skupino (*naseljevanje, zaposlovanje, zdravstveno varstvo, družbena in politična participacija, izobraževanje*).
- **Posledice socialne izključenosti:**
  - **socialna prikrajšanost**
  - **manj priložnosti**
  - **slabša kakovost življenja**
  - **tveganje za duševno in fizično zdravje**

# Tveganje za kakovost življenja

- Socialna izolacija, izguba socialnih stikov
- Izključenost iz trga dela, negativen odnos do dela
- Nedostopnost izobraževanja, opustitev šolanja
- Manj prostočasnih dejavnosti
- Težave v družinskem življenju
- Nezadovoljstvo z življenjem
- Manjša informiranost, manj priložnosti
- Zdravstvene težave
- Kriminaliteta

# Tveganje za duševno zdravje

*Mladi odrasli - brezposelni, prekarno zaposleni (intervjuji, Kocjančič, 2017):*

- Občutek nekompetentnosti, neuporabnosti
- Negotovost, nesmiselnost in strah pred prihodnostjo
- Nizka samopodoba, nizko samospoštovanje
- Osamljenost
- Dezorientiranost
- Anksioznost
- Depresivna razpoloženja
- Prekomerno uživanje alkohola, drog, tobaka – odvisnosti
- Samomorilne misli
- Težave s fizičnim zdravjem (prehrana, gibanje, bolezni)

# Tveganja socialne izključenosti

## ➤ Tveganje revščine:

- *dohodek pod pragom revščine: 7.946 EUR/leto oz. 662 EUR/mesec na osebo je v letu 2018 imelo 13,3 % prebivalstva oz. 268.000 oseb.*

## ➤ Tveganje socialne izključenosti:

(EUROSTAT 2014)	SURS 2015	SURS 2016	SURS 2017	SURS 2018
• 24,1 % v EU-28				
• 20 % v SLO	19,2%	18,4 % (381.000 oseb)	17,1 % (345.000 oseb)	16,2 % (326.000)
➤ monetarna revščina:	14,3 %	13,9 % (280.000 oseb)	13,3 % (268.000 oseb)	13,3 % (268.000)
➤ materialna deprivacija:	5,8 %	5,4%	4,6 %	3,7 %
➤ nizka stopnja delovne intenzivnosti (< 20 % max.):	7,4 %	7,4%	6,2 %	5,4 %

- *Najvišji stopnji tveganja revščine in socialne izključenosti sta bili v letu 2018 v pomurski statistični regiji: 16,5 % oz. 21,6 %.*



# Tveganje revščine

Ogrožene skupine prebivalstva (SURS 2015, 2016, 2017, 2018):

- **Otroci - mlajši od 18 let:**
  - 2015: 14,2%;
  - 2016: 11,9% (46.000 otrok!)
  - 2017: 12,8 % (49.000 otrok!)
  - 2018: **11,7 % (45.000 otrok!)**
- **enostarševske družine:**
  - 2014: 27,4% 2015: 32,5% 2016: 25,2% 2017: 30,0% 2018: **24,7%**
- **gospodinjstva z otroki:**
  - brez delovno aktivnih članov:
    - 2014: 76,5% 2015: 80,7 % 2016: 73,2% 2017: 70,5 % 2018: **67,1 %**
  - z delno (< 0,5) aktivnimi odraslimi:
    - 2014: 44%, 2015: 46,5 % 2016: 45,5% 2017: 35,5 % 2018: **46,3 %**
- **osebe z največ osnovnošolsko izobrazbo:**
  - 2015: 30,0% 2016: 30,1% 2017: 27,2 % 2018: **28,7 %**

# Tveganje revščine

Ogrožene skupine prebivalstva (SURs 2015, 2016, 2017, 2018):

	2015	2016	2017	2018
• <b>delovno aktivni:</b>	6,7 %	6,1 %	6,6 %	6 %
• samozaposleni:	22,4 %	22,9 %	26,6 %	23,9 % (med delovno aktivni)
• <b>brezposelni:</b>	44,8 %	44,8 %	41,8 %	45,7 %
• <b>upokojenci:</b>	15,9 %	16,9 %	15,9 %	18,1 %
• upokojene ženske:	22,2 %	20,1 %	19,5 %	21,7 %
• <b>priseljenci:</b> iz EU-28:		27 % v SLO 2015		25 % v EU
		39 % v SLO 2015		40 % v EU

# Pogovor: ogroženi otroci v šoli/vrtcu

- Ali so na vaši šoli/vrtcu socialno ogroženi učenci?
- Kaj je značilno zanje?
- Ali pripadajo določenim družbenim skupinam? Katerim?
- Kakšnim tveganjem so izpostavljeni?
  
- Ali so tudi socialno izključeni? Do katerih virov in možnosti imajo omejen dostop v šoli/vrtcu in izven nje/-ga? Katere pravice so jim v manjši meri zadovoljene?

# Socialna izključenost v šoli

- **Izključenost iz vrstniških skupin v šoli** *(Peklaj in Pečjak, 2015)*
  - **Socialna sprejetost** je pozitivno povezana z učnim uspehom
  - Nesprejeti učenci imajo pogosteje **učne težave** in **vedenjske težave**
  - **Osamljeni in zavrtnjeni učenci** imajo manj priložnosti za stike z vrstniki, kar **otežuje razvoj socialnih veščin**
- **Osamljenost, nizka samopodoba, manko socialnih veščin, socialna neprilagojenost, tesnoba, agresivnost, kognitivni primanjkljaji**
- **Izključenost iz prostočasnih dejavnosti** (materialna deprivacija)
- **Posledice socialne izolacije:** *(Kuhar, 2015)*
  - večja verjetnost **izpada iz izobraževalnega sistema**,
  - kot odrasli imajo **več težav z duševnim zdravjem**,
  - **manj podpore pri spoprijemanju s stresnimi dogodki**

# Vloga vrstnikov za $\psi\phi$ razvoj

- **Čustvena opora** (Gril, 2006, 2009)
- **Socialno razumevanje**
- Razvijanje **socialnih in komunikacijskih spretnosti**  
(medosebni odnosi z vrstniki – vzpostavljanje, ohranjanje prijateljstev in partnerstev, veščine reševanja konfliktov)
- **Medsebojna primerjava** – spoznavanje sebe (lastnosti, sposobnosti, aspiracije, interesi) -> **samopodoba** in **samospoštovanje**
- **Socialna podpora** pri osamosvajanju od staršev -> **samostojnost** in **neodvisnost**
- Lažje **izražanje lastnih idej** in poskus realizacije -> **prevzemanje odgovornosti** za lastna dejanja
- Eksperimentiranje s **socialnimi vlogami** (preskus vedenjskih standardov odraslih, **vzpostavljanje lastnih norm in vrednot**, skupni sistemi stališč in prepričanj) -> oblikovanje **identitete**
- Oblikovanje lastnih **življenjskih ciljev** in **življenjskega sloga**

# Pomen prostega časa za $\psi\phi$ razvoj

- **Neformalno izobraževanje – razvoj kompetentnosti**
  - spoznavanje dejavnosti, razvoj **spretnosti** in **sposobnosti**, razvoj **interesov**, vrednotenje dosežkov, poklicne odločitve
- **Razvoj samostojnosti** (pri izbiri in odločanju)
  - Intrinzična motivacija (zanimive, se sami odločajo, so ustvarjalni)  
-> **iniciativnost, vztrajnost, samousmerjanje**
- **Vrstniška socializacija – razvoj pripadnosti**
  - opora, socialno učenje, preskušanje socialnih vlog, razvijanje medosebnih spretnosti -> **samostojnost, neodvisnost, odgovornost, pripadnost**
- **Razvoj državljskih kompetenc**
  - raziskovanje družbenih vlog in odnosov v družbi, **spretnosti družbene participacije**, lastne teorije o družbi, osebna filozofija, **svetovni nazor**
- **Razvoj identitete in življenjskega sloga** (Gril, 2006, 2009)

# Vloga odraslih (učiteljev, mentorjev) v šolskih in izvenšolskih dejavnostih

- Strukturira dejavnosti v skupini
- Usmerja delo, dejavnosti v skupini
- Model vedenja – vzornik in zaupnik
- Razvije zaupne, osebne in trajne odnose z mladimi
- Posreduje lastna prepričanja in znanja
- Modelira vedenjske standarde mladih in jih usklajuje z družbenimi normami socialno zaželenega obnašanja

*(Gril, 2009)*

# Spodbujanje socialne vključenosti

Socialno izključenost rešujemo z (re)integracijo:

- posameznikom in skupinam omogočimo **razviti svoje socialne mreže**, ki jim pomagajo predelati njihovo „drugačnost“, nadomestiti izgube, zadovoljiti potrebe.
- Ponovno omogočiti **enak dostop** do pravic, priložnosti in virov v socialnem okolju = socialno vključevanje
  - **Socialna integracija** = dvosmeren proces prilagajanja (večine manjšinam in manjšin večinskemu prebivalstvu)

*(Dragoš in Leskošek, 2003)*



# Vloga socialnega omrežja

- Vrste **opore**:
  - EMOCIONALNA,
  - SOCIALNA,
  - MATERIALNA,
  - INFORMACIJSKA.
- Učinki povezanosti v omrežje socialnih odnosov:
  - Psihično in fizično **zdravje** posameznika, **dobro počutje**
  - Občutek **pripadnosti, sprejetosti** ter **skrbi** pomembnih drugih
  - **Zaščita pred stresom in boleznimi**
    - Le, če se **vrsta opore** ujema z zahtevami in **potrebami** po obvladovanju situacije
    - Neustrezna opora vzbudi občutke nekompetentnosti, nadzorovanosti ali odtujenosti
  - **Socialna integracija** – stopnja povezanosti v skupini

*(povzeto po Novak, 2004)*

# Razvojni konteksti – socialne mreže

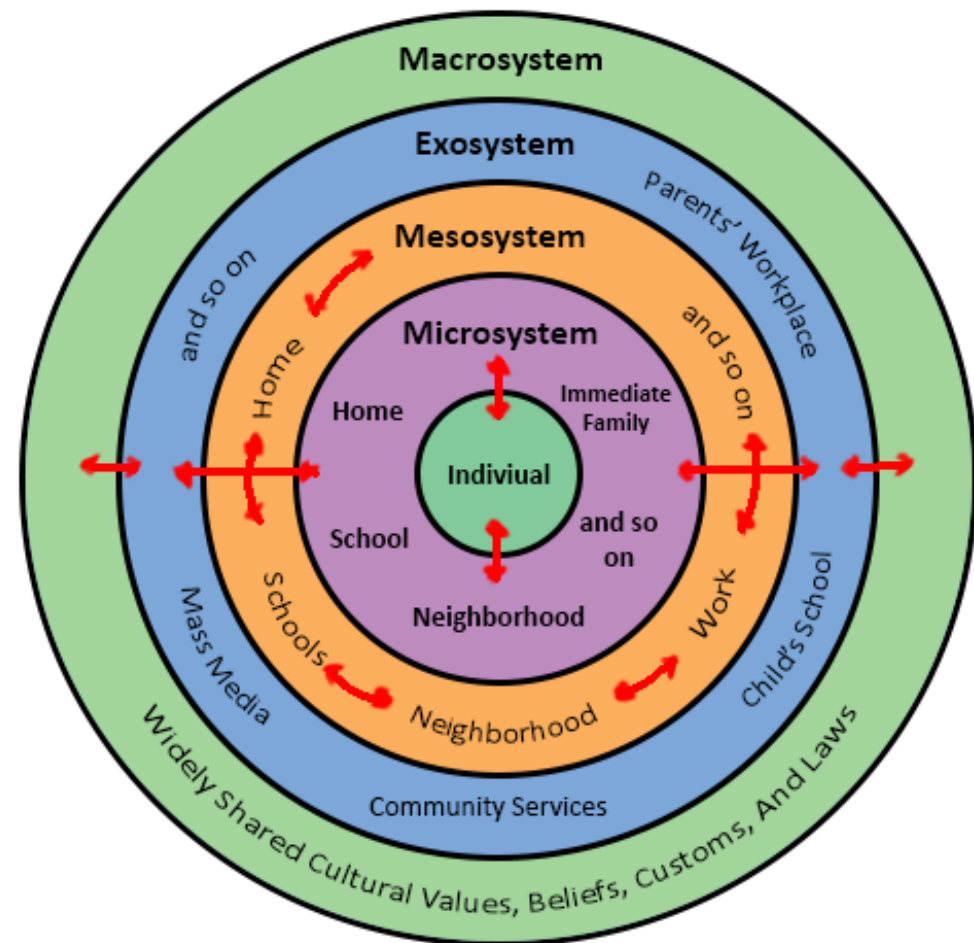
## Teorija okoljskih sistemov

(Bronfenbrenner, 1979)

Človekov ekosistem sestavlja serija medsebojno povezanega okolja socialnih struktur, s katerimi je oseba v interakcijah (neposredno/posredno).

Razvoj posameznikovega razumevanja svojega okolja in svoje povezanosti z njim znotraj kompleksnega sistema odnosov na različnih ravneh okolja.

Razvoj = posameznikova naraščajoča zmožnost za odkrivanje, vzdrževanje ali spreminjanje značilnosti okolja.



# Primarni učinki

**Primarni učinki** –raven mikrosistemov:

- Družina, šola, vrstniki, organizacije prostočasnih dejavnosti (društva, športni klubi, taborniki...), idr.
  - Združeni **neposredni vplivi** različnih okolij in institucij, s katerimi otrok/mladostnik sodeluje
    - starševska socializacija, +/- vrstniški vpliv, modelno vedenje starejših
  - **Število** in **kakovost neposrednih socialnih okolij**
    - **Strukturno različna okolja** (osebe različnih starosti) in vsebinsko različne dejavnosti
    - Novi **izzivi in možnosti** za raziskovanje novih vlog in identitet (mladostniki)
    - **Odnosi z odraslimi**, ki jim zaupajo (modelirajo vedenje mladostnikov)
- **Samoučinkovitost, samozaupanje, samopodoba, vedenjski vzorci, norme, stališča, vrednote** *(Small in Supple, 2001)*

# Sekundarni učinki

**Sekundarni učinki** – raven mezosistema :

- Socialne mreže otrok in njihovih družin – povezave med različnimi mikro okolji
- **Skladnost** / konsistentnost / ujemanje med različnimi okolji
  - **skupni cilji in vrednote** – enaka sporočila, norme, pričakovanja, skupni standardi vedenja
  - različni **odrasli** (starejši mladostniki) konsistentno **modelirajo vedenje**
    - **posamezni učinki se medsebojno ojačujejo**
- **Komunikacija** med različnimi okolji
  - Odrasli poznajo ljudi, dejavnosti, norme, pričakovanja v drugih okoljih, kjer sodelujejo njihovi otroci
  - **Vzpostavijo skupna pravila, pričakovanja, lažje in učinkoviteje nadzirajo vrstniške skupine**

*(Small in Supple, 2001)*

# Sekundarni učinki

**Sekundarni učinki** – raven mezosistema :

- **Komplementarnost** med okolji v skupnosti in ustreznost
  - Kako se različna okolja medsebojno **dopolnjujejo**
    - Funkcionalne in podporne skupnosti -> **socialni kapital skupnosti**
  - **Ustreznost** glede na **razvojne potrebe** otrok in mladostnikov
    - **podpora, struktura in možnosti**, ki jih potrebujejo otroci in mladi
- **Fizična in socialna dostopnost** strukturno različnih, primernih in podpornih okolij
  - **Dostopnost** ustreznih okolij v skupnosti
    - **Vpliva na kakovost povezav med okolji**
    - Fizične ovire (transport, urniki dejavnosti in primernost prostorov)
    - Družbene ovire (jezik, SES, kulturne razlike, socialne in kulturne vezi)

*(Small in Supple, 2001)*

# Terciarni učinki

**Terciarni učinki** – raven makrosistema :

- **Makrosistem:** sistem prepričanj in ideologije določene kulture; niz vrednot, okrog katerih je organizirano družbeno življenje
  - Makrosistemski vpliv je produkt interakcij različnih elementov v socialnem sistemu skupnosti – **vpliv na procese v skupnosti:**
    - **socialna kohezivnost** (bližina, zaupanje, solidarnost, čustvena povezanost ljudi)
    - **identiteta skupnosti, vrednote, cilji, norme** (pripadnost skupnosti, skupno lastništvo in soroden način mišljenja, skupna pričakovanja, kaj je cenjeno in želeno vedenje)
    - **kolektivna učinkovitost** (vzajemno zaupanje in pripravljenost delovati za skupno dobro)
  - Determinira delovanje socialnih sistemov na nižjih ravneh skozi **kolektivne predstave**, ki določajo:
    - **pomen in način urejanja socialnih interakcij** (lahko so različni pomeni v različnih skupnostih – različne posledice za individualni razvoj)

*(Small in Supple, 2001; Dragoš in Leskošek, 2003)*

# Spodbujanje socialne vključenosti

- pristop **krepitve moči** = **opolnomočenje** Aktiviranje **obstojećih virov** (**posameznik, družina, prijatelji, sosedge, vrtec, šola, prostočasne dejavnosti**)
  - Ustvarjanje **novih virov** (vključevanje v **javne programe dejavnosti**, vključevanje v **formalne in neformalne mreže**)
  - Povečevanje **dostopnosti virov** (geografska širitev javnih storitev)
  - **Redistribucija virov** (prerazporeditev nalog in odgovornosti)
  - **Mediacija** (retributivna pravičnost)

(Dragoš, 2005)

## Delo v malih skupinah:

### Krepitev socialne vključenosti ogroženih otrok

#### Delo po SKUPINAH - za izbrano skupino ranljivih otrok:

- V katera socialna okolja se vključujejo otroci iz ranljivih socialnih skupin?
- Do katerih virov, možnosti, pravic imajo omejen dostop oz. iz katerih socialnih sistemov so izključeni?
- Na katerih področjih razvoja opazate primanjkljaje pri ogroženih otrocih?

#### **Kaj lahko stori šola/vrtec za njihovo socialno vključenost?**

- Katere vrste opore v socialnem okolju bi potrebovali?
- Prepoznajte vire v šoli/vrtcu in lokalnemu okolju, ki bi jih lahko aktivirali (oz. ustvarili nove vire)!
- Razmislite, katere dejavnosti bi lahko predlagali, da bi spodbudili krepitev njihove socialne mreže oz. bi spodbudili socialno integracijo.



# Krepitev moči v skupnosti

Aktivirati obstoječe vire ali ustvariti nove vire ali olajšati dostop za ogrožene otroke v šoli ali lokalni skupnosti

## ➤ Širiti/krepiti socialne mreže:

- Na ravni posameznika (opolnomočiti ga za interakcije)
- Na ravni oddelka / razreda
- Na ravni šole / vzgojno-izobraževalnega zavoda
- Povezovanje šole/vrtca z lokalno skupnostjo
- Na ravni lokalne skupnosti

# Krepitev notranjih moči –

## socialni, čustveni in osebni razvoj

- Spodbujati **prosocialno vedenje** (sodelovanje, pomoč, delitev)
- Razvijati **socialne in komunikacijske veščine** (poslušanje, izražanje mnenja – argumentacija, razumevanje – parafraziranje, povzemanje, dogovarjanje, odločanje, reševanje konfliktov, spoštljivo komuniciranje)
- Razvijati **empatijo** (s čustvenimi stanja drugega, vživljanje v okoliščine),
- Spodbujati izražanje in prepoznavanje in nadzor **čustev**
- Spodbuditi **samoregulacijo vedenja** (načrtovanje, nadzor, refleksija)
- Spodbujati **socialno razumevanje** (sebe, drugih, medosebnih odnosov; vživljanje v perspektivo drugega, z vidika tretje osebe, z družbeno-kulturnega vidika) + **razumevanje družbenih in okoljskih problemov**
- Spodbujati **moralno razumevanje in ravnanje** (namernost dejanj, predvidevanje posledic svojega ravnanja za druge: kratko- in dolgoročno)
- razvijati **pozitivno samopodobo in socialne identitete** (identitetno osmišljanje dejavnosti)
- Omogočiti sodelovanje v **skupinskih dejavnostih z vrstniki** (participacija in odgovornost)

# Gradiva za delavnice z otroki

- McGrath, Helen in Francey, Shona (1996). PRIJAZNI UČENCI – PRIJAZNI RAZREDI; Učenje socialnih veščin in samozaupanja v razredu. Ljubljana: DZS.
- Bisquerra Alzina, Rafael (2010). **Čustvena inteligenca otrok: priročnik za učitelje in starše z vajami.** Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.
- SOCIALNO VKLJUČEVANJE; T-KIT (2003). Svet Evrope in Evropska komisija. Dostopno na: <http://www.svetevrope.si/res/dokument/download20a4.pdf?id=/res/dokument/1535-1.pdf>
- COMPASS; Manual for Human Rights Education with Young People. Dostopno na: <http://www.coe.int/en/web/compass/human-rights-themes>
- TRIBES. Tribes Learning Community, A New way of Learning and being together. (by Gibbs, Jeanne). Dostopno na: <http://tribes.com/>

# Aktivni pouk

- **Kurikul in pouk** o zdravju v kontekstu človekovih pravic
- Možnost **izražanja lastnega mnenja, soočanje** z mnenji drugih – ne vrednotimo, sprejemamo => strpnost do različnosti
- Možnost prevzemanja **odgovornosti** za svoje **izbire in odločitve**
- **Aktivno vključevanje učencev**: skupinsko delo, **sodelovanje**, pogajanja z avtoriteto – doseganje **skupnih ciljev** => demokratično vodenje
- Inkluzivna **razredna klima** (zaupanje, sodelovanje, spoštovanje, povezanost)
- Učitelji kot **model vedenja in stališč** – v bližnjih, osebnih in trajnih stiki z mladostniki

(Gril, 2009; 2015)

# Aktivni pouk

- **Struktura dejavnosti:**
  - Omogočajo učencem **prevzemanje odgovornosti**
  - Vsebine so **osmišljene** v realnem življenju
  - Učenci pridobijo izkušnjo, da **lahko vplivajo** na dogajanje
  - Omogočajo **razvoj znanja in spretnosti** učencev
  - So dovolj **zanimivi**, da predstavljajo otrokom/mladostnikom **izziv** in jih prepoznajo kot **osebno pomembne** -> so bolj dejavni
- **Sodelovanje z organizacijami v lokalni skupnosti**, kjer lahko učenci praktično preizkušajo naučeno znanje
- **VEDNO: omogočiti refleksijo** osebnih izkušenj *(Gril, 2009; 2015)*

# Učinki prostovoljnega dela za mladostnike

- Samopodoba
- Kompetence
- Socialno razumevanje
- Medosebni odnosi – socialna mreža
- Pogled na svet

(Gril, 2007)

# Zaznani učinki prostovoljnega dela na mladostnike-prostovoljce

## Osebne spremembe, ki so jih zaznali mladi prostovoljci:

- Občutek, da sem koristen
- Socialne in komunikacijske spretnosti
- Razumevanje potreb in želja drugih ljudi
- Vztrajnost in potrpežljivost
- Strokovna znanja in spretnosti
- Iznajdljivost, fleksibilnost
- Spoštovanje različnosti med ljudmi
- Samozavest in samozaupanje
- Krog prijateljev in znancev
- Občutek pripadnosti skupini
- Pripravljenost preizkušati nove stvari
- Prilagodljivost drugim ljudem
- Sposobnost dela v skupini
- Organizacijske spretnosti
- Aktivno zavzemanje stališč
- Samodisciplina, organiziranost časa
- Sprejemanje odločitev
- Kvaliteta življenja
- Zaupanje v ljudi
- Informiranost
- Javno delovanje
- Pogled drugih name
- Družbeni ugled

(Gril, 2007)

# Učinki družbene participacije za mladostnike

Model 5 C *(po International Youth Foundation)*

- *Character* – značaj (odgovornost, zanesljivost)
- *Confidence* – zaupanje (samozavest, iniciativnost)
- *Connection* – povezanost (pripadnost, socialna identiteta)
- *Competence* – sposobnosti (znanja, spretnosti za poklic, samostojno življenje)
- *Contribution* – pripravljenost za družbeno vključevanje (družbena osveščenost, želja za sodelovanjem v skupnosti)



# Učinki družbenega udejstvovanja za mladostnike

- Razvoj samozaupanja v lastne sposobnosti - **samoučinkovitost**
- Razvoj **družbene odgovornosti**
- Internalizacija norm skupine; **sodelovanje in solidarnost**
- **Spretnosti skupnega delovanja**, reševanja problemov
- Prepričanje o **kolektivni učinkovitosti**
- Pogostejše družbeno udejstvovanje v odraslosti
- Senzibilnost za družbene probleme – **socialna pravičnost**
- Občutek **pripadnosti** in sprejetosti v skupnosti
- **Zaupanje** v institucije
- Oblikovanje državljanske / **politične identitete**
- Oblikovanje **vrednot in odnosa do javnih vprašanj** (socialna in politična stališča)

(Gril, 2009)

# Krepitev moči v skupnosti - predlogi

Aktivirati obstoječe vire ali ustvariti nove vire ali olajšati dostop za ogrožene otroke v šoli ali lokalni skupnosti -> **širiti socialne mreže**

- **Na ravni oddelka / razreda**
  - npr. **skupinsko delo**, sodelovanje različnih otrok,
  - **prostovoljske akcije** za pomoč revnim
- **Na ravni šole / vrtca**
  - npr. podpora vodstva in kolegov **profesionalnemu razvoju učiteljev** (skupno načrtovanje, medsebojna pomoč, hospitacije),
  - **skupne aktivnosti učiteljev, otrok in staršev** (urejanje okolja v in zunaj šole, promocija ustvarjalnosti različnih otrok)
- **Povezovanje šole/vrtca z lokalno skupnostjo**
  - Npr. socialno-zdravstvene ustanove, **družine, vrtec – OŠ – SŠ, knjižnice**, društva, **nevladne organizacije**, drugi javni prostori, posamezniki,
  - **izobraževalne** in **ustvarjalne** dejavnosti za otroke (ogrožene in druge, skupaj)
  - **humanitarne** dejavnosti in **okoljevarstvene** dejavnosti (prostovoljstvo)
- **Na ravni lokalne skupnosti**
  - družinski centri, mladinski centri, medgeneracijski centri
  - sodelovanje z lokalno skupnostjo pri **promociji izobraževanja in skupnostnega dela**

# Sklepne misli

- **Pletenje socialnih mrež** se začne že v otroštvu, v mladostništvu pa postane zelo pomembno za **zdrav duševni razvoj posameznika** in se ohranja (tudi v odraslosti) kot območje **varnosti in podpore za vse življenje**.
- Zato je pomembno, zlasti v sodobnem tehnološko podprtem družbenem okolju, da v vrtcu, šoli in prostem času spodbujamo **druženje z vrstniki, v čim več in čim bolj različnih ustanovah** in organizacijah v otrokovem lokalnem okolju, kjer lahko naveže tudi zaupne odnose **z različnimi odraslimi**.

# Literatura

- Dragoš, S. in Leskošek, V. (2003). *Družbena neenakost in socialni kapital*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Dragoš, S., idr. (2005). *Krepitev moči*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Gril, A. (2006). *Prosti čas mladih v Ljubljani*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Gril, A. (2007). *Prostovoljstvo je proizvodnja smisla*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Gril, A., Klemenčič, E., Autor, S. (2009). *Udejstvovanje mladih v družbi*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Gril, A. (2015). Aktivni pouk kot podpora osebnemu in socialnemu razvoju otrok in mladostnikov za opolnomočenje na karierni poti. V: U. Štremfel in M. Lovšin, *Karierni ter osebni in socialni razvoj mladih: pogledi, pristopi, izzivi*, str. 78 – 90. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Kocjančič, B. (2017). *Kakovost življenja brezposlenih oseb starih med 15 in 30 let*. Magistrsko delo. Maribor: Doba Fakulteta.
- Kuhar, M. (2015). Mladinsko delo in promocija zdravega življenjskega sloga. Dostopno na: [https://www.zdravjemladih.si/data-si/file/mladinsko\\_delo.pdf](https://www.zdravjemladih.si/data-si/file/mladinsko_delo.pdf)
- Novak, M. (2004). *Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije*. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.
- Peklaj, C. in Pečjak, S. (2015). *Psihosocialni odnosi v šoli*. Ljubljana: ZIFF.
- Small, S. in Supple, A. (2001). Communities as systems: is a community more than the sum of its parts? V: A. Booth in A. C. Crouter, *Does it take a village? Community effects on children, adolescents and families*, str. 161-174. Mahwah, New Jersey, London: LEA.